

İKTİSAT ve MALİYE

MANTIK KURALLARININ BİLİMSEL ALANDA KULLANILMALARI ÜZERİNE

Tuncer BULUTAY

Bir önermeden, doğru metodlar, doğru usavurma kuralları kullanılarak çelişkili sonuçlara ulaşırsa bu önermenin yanlış olduğu söylenebilir. Yani, doğru, içinde çelişki bulunmayan bir önermeden, doğru metodlar kullanıldığında çelişkili sonuçlar ortaya çıkarılamaz. Bu mantık esasına uygun olarak, iki kişi bir önermede anlaşırken, doğru metodlar da kullanıyorlarsa, çelişkili sonuçlara ulaşamazlar, kuralı da ileriye sürülebilir. Bu kurala göre, bu durumda çelişkili sonuçlara ulaşan iki kişiden biri yanlış davranmış olur.

Biz bu makalede, bu mantık ve matematik kurallarının bilimsel alanda tam ve mutlak olarak kullanılmasına imkân olmadığını ileriye süreceğiz. Bilimsel çabalar konusu olan ortamın böyle kurallar için tam uygunluk özelliği taşımadığını, bu mantık kurallarına mutlak riayet bilimin oluşumuna ve gelişimine zararlar verebileceğini belirtmeye çalışacağız. Bu söylediklerimizden anlaşılacağı üzere, bahis konusu mantık ve matematik kurallarının bilimsel alanlarda mutlak geçerliliğine karşı cephe alıyoruz. Bilimlerin bu kurallardan hiç yararlanmadıklarını, yararlanamayacaklarını elbette iddia etmiyoruz. Tersine, mutlak geçerlilik ortaya koymadıkları bilinip, yeterine gözönüne alındığında bu mantık ve matematik kurallarının bilimlere çok büyük yararlar sağladıklarına ve sağlayacaklarına inanıyoruz.

Konuya, çelişkiden ne anladığımızı açıklamaya çalışarak başlamamız uygun olacaktır. Bu bahiste söyleyeceklerimiz, bütün bu makalede savunduğumuz görüşlerin dayanağını, temelini teşkil edecektir. Çelişki, matematik konusundan alınan, A dır ile, A değildir ifadeleri arasındaki zıtlık şeklinde anlaşılıyorsa, böyle bir çelişkinin

bilimsel alanlarda mevcut olmadığını söyleyeceğiz. Bilimsel alanlarda A dır, A değildir zıdlamasına uygun ifadeler ortaya atmak mümkün olduğu halde, bunlar bir soyutlamanın, benzetmenin yarattığı sonuçlardır. Yoksa bu alanlarda, A dır, ya da A değildir kabul etme olanağı yoktur.

Kanımızca, bilimsel alanda ancak şu şekilde ifadelere olanak vardır : A, A olduğu gibi biraz da A değildir. Bu A'nın zaman, mekân ve oluş içersinde biraz da A olmamak zorunda bulunması demektir. Böylece A'nın içinde A olmıyan unsurlar vardır ve çelişkinin kaynağı da bu durumdur. Makalenin geri kalan kısmında çelişki deyince hep bu son anlamı kast edeceğiz. Görüldüğü gibi, bu anlamda çelişki bir zıdlık değil, bir farklılık, değişiklik ifade etmektedir.

Matematikde, semboller kullanarak önermeleri kesinlikle belirlemek, sembollere dayanarak usavurma kurallarını sonuçlandırmak, kesin ve çelişkisiz sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir. Bu, sembollerin boşluğundan, anlamdan soyutlanmış bulunmasından ileri gelir. Oysa bilim yaparken kelimeleri, kavramları kullanmak gerekir. Kelime ve kavramlar ise zorunlu olarak kişilikli ve anlamlıdır. Bunlarla (kelime ve kavramlarla) kurulacak önermenin kesin olmasına, yalnızca A bulunmasına olanak yoktur. Kurulacak her önerme A olduğu gibi biraz da A değil olacaktır. Böyle olunca bir önerme yanlışsız, bizim anladığımız anlamda çelişkisiz olamayacaktır.

Kesin, yanlışsız önerme kurulamaması sonucu olarak meydana çıkan bu durum çelişki kaynaklarından yalnız bir tanesidir. Kullanılan metod ve usavurma kuralları dolayısıyla kovalanan yol esnasında yine kişilikli, kaba ve anlamlı kelime ve kavramlardan yararlanacağı için bu aşamada da çelişkilerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca kovalanan yolun uzunluğuna, kademelerin fazlalığına bağlı olarak çelişkilerin birikme etkilerinin payı artacaktır.

Bu anlatılanlar gözönüne alındığında bilim alanında kullanılacak önermeyi apaçık kabul etmek, sonra da bundan iki çelişkili sonuç çıkarıldığında önerme yanlıştır, ya da kullanılan metod yanlıştır sonucuna varmak hatalı olur. İlk hata önermeyi apaçık kabul etmektir. (*) Bilimde böyle apaçık önermeler yoktur. İkinci hata mutlak doğru olan bir metodun bulunduğunu, bu metod kovalanırken çelişkilerin ortaya çıkamayacağını iddia etmektir.

(*) Burada şöyle bir itiraz ileri sürülebilir: Makalenin başında verilen Mantık kuralında ilk önermenin açık, çelişkisiz olup olmadığı tartışılmı-

Bu söylediklerimizin anlamı, iki kişi önermede anlaşıyorlarsa, doğru metod da kullanıyorlarsa çelişkili sonuçlara ulaşamazlar, ifadesi ele alınınca daha çok açıklık kazanır. Kelimelerle, kavramlarla ifade olunacak önermeler kişilik taşıma özelliğine sahip olacakları, kaba bulunacakları, konuya yaklaşan kimselerin geçmiş yaşantılarının etkisinde kalacakları için iki kişinin aynı önermede tam anlamıyla anlaşmaları ancak görünürde bahis konusu olabilecektir. Yani kişiler aynı olarak kabul ettiklerini beyan ettikleri önermeler de dahi önermelere farklı anlamlar vermekte devam edeceklerdir.

Ayrıca, kullanılan bilimsel metodlar da aynı kabalı, aynı kişilere özgü olma özelliğini taşıyacaklardır. Böyle olunca kullanılacak bilimsel metodlar farklı bilimcilerin farklı yönlerde ilerlemelerine sebep olabileceklerdir.

Bütün bunlara bağlı olarak ta, görünürde aynı önermeden hareket edildiği, aynı bilimsel metodlar kullanıldığı halde iki bilimci çelişkili sonuçlara varabileceklerdir. Kanımızca bütün bu işlemlerde ve sonuçlarda bilimsellik tam olarak mevcut bulunabilecektir. Tekrarda sakınca yoksa, sonuçlarda ulaşılan çelişkinin iki kaynağı olacaktır: 1) Önermede görünürde anlaşma; esasında önermenin her iki kişi için farklı nitelik taşıması. Bu bilimsel alanda zorunlu bir durumdur. 2) Önermeden sonuca ulaşmak için bilimsel metod kullanılarak güdülen yolda kabalıkların, kişiye bağlı özelliklerin, zamanın akmasının yarattığı çelişkiler. Ayrıca, tabii bir de çelişkilerin birikmelerinin etkileri.

Yukarda da söylemiş olduğumuz gibi, mantık kurallarının, matematiğin bilim alanında kullanılmasının çok ve feda edilemez faydaları olduğunu inkâr etmiyoruz. Söylediğimiz, bu kuralların mutlaka ve daima kullanılmasının zararlı olabilmesi olasıdır. Örneğin, bu kurallar mutlak bir uygulama yeteneğinde olurlarsa, görünürde aynı önermelerden hareket eden bilimciler farklı sonuçlara ulaştıklarında bunlardan birinin yanlış olduğu sonucuna varılacaktır. Oysa bilimsel nitelikte olduklarında, çok muhtemelen bu iki görüşten biri mutlak doğru diğeri mutlak yanlış olmayacaktır. Her iki-

yor. Önerme açık ve çelişkisiz ise esastan hareket ediliyor. Siz ise, burada, önermenin çelişkili olup olmadığını tartışıyorsunuz.

Yalnızca mantık alanında kalındığında bu itiraz yerindedir. Ama biz burada, mantık kurallarının bilim alanında kullanılmalari konusunu incelediğimize göre, sözü edilen itirazı haklı bulmak mümkün değildir. Eğer realitede apaçık önermeler yoksa, apaçık önermelere dayanan bir kuralın bilim çabası için, realiteyi açıklamak için kullanılması olanağı da sınırlı demektir.

sinde de kısmî, parça parça doğrular bulunabilecektir. Bilim ise, bu parça parça, kısmi doğrulara dayanarak gelişebilecektir. Geçmişte bilim böyle gelişmiştir, gelecekte de yüksek olasılıkla böyle gelişecektir. Mutlak doğru ya da yanlışlar bilimsel gelişmeye en önemli engeller olarak ortaya çıkmışlardır, yine de çıkacaklardır.

Bu çalışmada son olarak, incelediğimiz konuyla, doğrudan olmasa bile, ilintili bir husus üzerinde duracağız. Bu husus, bir iddianın yanlışlığının ispat edilebilmesine karşılık, doğruluğunun ispat edilememesi görüşüdür. Bir an ve yerde yanlışlığı gösterilen bir iddianın diğer bir mekân ve zamanda (***) yanlış olmaktan çıkamıyacağı, doğru olamayacağı esasına dayandığını düşündüğümüz bu görüşün karşısına çıkacağız. İtirazımız da bu dayanağa yöneltilecektir. Yani, bir an ve yerde yanlış olan bir iddianın diğer bir mekân ve zamanda doğru olabileceğini ileri süreceğiz.

Bir görüşün doğruluğunun ispat edilememesi, mekân ve zaman farkı gibi iki esasa dayanır. Bir mekân parçasında doğru olan bir şeyin diğer bir mekânda doğruluğu zorunlu olarak meydana gelmediği, ya da bir iddianın içinde bulunduğu mekânda doğru olduğunu gören bir kişinin bu doğruluğun bütün mekânlarda geçerli olacağını garanti etmesi mümkün bulunmadığı için, doğruluk iddiasının ispatı bahis konusu olamayacaktır. Bu durum mekân farkından ileri gelir. Doğruluğun ispat edilemeyişi görüşünün daha önemli dayanağı, geleceğin (yani zaman farkının) bu doğruluk iddiası yönünden ortaya koyacağı durumun bilinmemesidir.

Bir iddianın yanlışlığı konusunda da aynı durumun var olduğu ileriye sürülebilir. Bir iddianın bir mekân ve zaman parçasında yanlış olduğu ortaya konabilir. Ama bu yanlışlık iddiasının ya da gerçeğinin farklı bir mekân ya da zaman ortamında da geçerli olacağını savunmak anlamlı olmaz. Bir iddia bir zaman ya da mekân parçasında yanlıştır diye bütün mekân ve zamanlarda yanlıştır sonucu çıkarılamaz.

Daima değişen, A da olmıyan unsurlarla gittikçe biraz daha beslenerek, gittikçe biraz daha fazla A olmaktan uzaklaşabilen bir olay için, bu olayın geçmişinde A olayı vardır diye, A olayına uygulanabilen yanlışlık gerçeğinin bahis konusu olabileceğini sanmak hatalıdır. Bu bakımdan doğru yargısı ile yanlış yargısı arasında hiçbir fark mevcut değildir.

(**) Bu çalışmada zaman ve mekân ayırımını kabul eder görünmemiz pratik olmak, söylediklerimizi operatif kılmak amaçlarının sonucudur. Yoksa, esasında, zaman ve mekânın bir birinden ayrılabilmesi görüşünde değiliz.